

Матінка Кураж та її діти (скорочено)

Бертольт Брехт

Хроніка з часів Тридцятирічної війни

1

Весна 1624 року. Командувач Уксеншерна вербує в Даларне військо для походу на Польщу. Вербувальник і фельдфебель розмовляють на шляху біля мосту про те, що "мир — це безладдя. Тільки війна творить лад. Мирного часу людство переводиться нінащо. І люди, і худоба розбещуються вкрай. ...Всяке добре діло починати тяжко, отак і війну. Зате вже коли розбуяє, не стримаєш. Тоді люди починають боятися миру, як гравці кінця гри, бо ж доведеться підрахувати, скільки вони програли".

З'являється фургон, який тягнуть два парубки, а на ньому сидять матінка Кураж та її німа дочка Катрін. Матінка Кураж співає пісню про те, що вони крамарі і без їхніх товарів солдати не зможуть воювати. З'ясовується, що справжнє ім'я цієї жінки Анна Фірлінг, а матінкою Кураж її прозвали після того, як вона, "боячись розорення, під гарматним вогнем виїхала з Риги з півсотнею хлібин у фургоні. Хліб уже почав цвісти...", тому жінці треба було поспішати.

Крім Катрін, матінка Кураж має і двох синів. І всі її діти — від різних чоловіків. Цей, наприклад, Ейліф Койоцький. Його батько завжди твердив, що він Койоцький чи то Мойоцький... кмітливий, весь у таточка; той було так спритно стягне штани з селянина, що бідолаха нічого й не помітить". Менший син зветься Швейцеркасом, бо батько у нього був швейцарцем. А ось прізвище парубка Фейош, але від зовсім іншого чоловіка, угорця. А донька має прізвище Гаупт, бо наполовину німкеня.

Фельдфебель натякає, що обидва сини Кураж якнайкраще підходять для військової служби. Та заперечує, що вони не придатні для воєнного ремесла, і вдається навіть до ворожіння на папері, щоб фельдфебеля пошити в дурні, але все марно. Вербувальник забирає Ейліфа, до того ж хлопець і сам не проти піти з ним, поки матінка Кураж торгується з фельдфебелем за якісь пряжки.

2

У 1625—1626 роках матінка Кураж мандрує дорогами Польщі в обозі шведського війська. Біля фортеці Вальгоф вона зустрічає Ейліфа. Командувач вітає Ейліфа з подвигом: той, щоб не платити селянам за волів, яких солдати вирішили забити для свого обіду, порубав чотирьох селян на шматки. Командувач цілком схвалює таку поведінку свого вояка: "Отже, ти їх порубав. Що ж, добре зробив, моїм бравим воякам буде що під'їсти. Хіба в Святому Письмі не сказано: "Що заподіяв ти наймізернішому з братів моїх, те заподіяв ти мені"? Ти забезпечив їм добрий м'ясний обід..."

Матінка Кураж чує цю розмову і гнівається: "Цей командувач, мабуть, дуже поганий, бо йому потрібні відважні солдати... І взагалі, де вже вдаються до високих чеснот, там щось не гаразд. ...У добрій країні непотрібні ніякі чесноти, всі можуть бути простими собі людьми, не дуже розумними..."

Ейліф затагує пісню про жінку й солдата, мати її підхоплює, вони з радістю впізнають одне одного. Але потім Кураж дає синові дзвінкого ляпаса, не за те, що він захопив волів, а за те, що "не здався в полон, коли на тебе напали четверо і хотіли посікти на капусту! Хіба я не вчила тебе берегтись! Фінський чортяко!"

3

Через три роки матінка Кураж разом з рештками Другого Фінляндського полку потрапляє в полон. Швейцеркас служить у цьому полку військовим скарбником, бо він "чесний і не такий хоробрий", як Ейліф. Матінка Кураж розмовляє з вродливою дівчиною Іветтою Потье, яка розповідає історію свого кохання. Дівчині було сімнадцять років, коли вона покохала полкового кухаря Пітера-з-люлькою, ворога. Півроку вони кохалися, потім вороги пішли геть, Іветта поїхала слідом за своїм кухарем, але більше вже ніколи його не бачила. Матінка Кураж не хоче, щоб цю історію слухала її дочка, бо Катрін — дівчина "не така мила, як порядна".

Матінка Кураж розмовляє зі священником і кухарем про політику. Кураж переконана, що "великі пани кажуть, ніби вони ведуть війну лише заради страху Божого, тільки за добрі та гарні діла. А як придивишся ближче — і вони зовсім не такі йолопи, а воюють заради свого зиску. Якби не зиск, то й маленькі люди, такі як я, також не хотіли б знати війни".

Раптом лунають гарматні та рушничні постріли. На полк напали католики. Матінка Кураж маже попелом обличчя Катрін, щоб зробити її непривабливою для солдат ворога, і допомагає священнику перевдягтися, щоб католики не впізнали в ньому пастора.

Прибігає Швейцеркас зі скринькою, в якій знаходиться полкова каса. Мати радить йому викинути скриньку, бо "скінчилось твоє скарбникування". Він хоче сховати гроші у фургоні матері, але та кричить: "Не дав тобі Бог розуму! Вони ж повісять нас усіх трьох!" Але врешті-решт ховає гроші у фургоні.

Через декілька днів занепокоєний Швейцеркас вирішує переховати скриньку у кротячій норі біля річки. Але його бачать фельдфебель та одноокий шпигун з війська католиків. Вони затримують Швейцеркаса і починають допитуватися, де той сховав гроші. Щоб врятувати своїх рідних, Швейцеркас говорить, що не знає ні матінки Кураж, ні Катрін. Його виводять. Мати дізнається, що сина хочуть стратити через ті гроші, і намагається придумати, де їх взяти, щоб врятувати Швейцеркаса.

З'являється Іветта з новим коханцем, полковником. Вона згодна купити фургон Кураж, але та згодна тільки віддати його в заставу. Врешті-решт жінки домовляються, і Іветта хоче оглянути фургон, що взяла в заставу. Кураж хвилюється: "Тепер не час оглядати фургон, хоча він і твій. Ти обіцяла мені поговорити з фельдфебелем про мого Швейцеркаса. Не можна гаяти й хвилини. Я чула, що за годину він стане перед польовим судом. ...Біжи і не торгуйся, адже йдеться про життя".

Іветта повертається зі звісткою, що "вони погоджуються тільки на двісті. І це треба зробити негайно. Найкраще піти мені зараз же з однооким до мого полковника. Він признався, що скринька була у нього... Але він кинув її в річку, коли помітив

переслідувачів".

Але матінка Кураж ладна заплатити тільки 120 гульденів, бо їй же треба самій на щось жити і тягнути Катрін.

Католики не погодились на таку пропозицію, і ось-ось повинен пролунати барабанний бій, який означає, що Швейцеркаса страчено. Схвильована Кураж знову відправляє Іветту домовлятися: вона вже згодна заплатити за сина 200 гульденів. Але пізно, Швейцеркаса розстріляли. Іветта каже, що католики не вірять, що каса справді в річці: "Вони мають підозру, що вона тут і взагалі, що ви його співниця. Вони хочуть принести його сюди,— а може, ви, побачивши його, викажете себе".

Католики заносять труп Швейцеркаса, але Кураж хитає головою на знак того, що не знає цього чоловіка. Матінка Кураж приходить до офіцерського намету скаржитися, бо солдати порубали "своїми шаблями все, що було в моєму фургоні, і ні за що ні про що зажадали від мене п'ять гульденів штрафу". Писар говорить їй, що знає, що вона ховала скарбника протестантів, тому їй краще не скаржитись, тим більше, що маркітантів у війську мало, і Кураж дозволять торгувати. Але Кураж хоче поскаржитись.

До офіцерського намету підходять молодий і старий солдати. Молодий кричить, що ротмістр "украє його нагороду", старий намагається його втихомирити. Матінка Кураж теж радить молодому солдату поберегти голос, бо прийде ротмістр, візьме його в диби, хай тоді галасує. З'являється писар і наказує всім сісти, бо йде ротмістр. Кураж каже: "Бачте, що я казала? Ви вже сидите. Авжеж, вони знають нас і вміють з нами поводитись. ...Хто сидить, не бунтує. ...Я нічим не краща за вас. Вони у всіх нас гуртом скупили відвагу. Ще б пак, я ж зашкодила б своїй торгівлі, якби втратила послух. Я розповім вам щось про велику капітуляцію". Матінка Кураж співає пісню про "Велику капітуляцію", смисл якої в тім, що "треба жити в злагоді з людьми, рука руку мие, муру лобом не проб'єш. По своєму ліжку простягай ніжку!" І після цього вона говорить, що передумала скаржитися.

5

Минуло два роки. Війна все поширюється, і фургон матінки Кураж колесить землями Польщі, Моравії, Баварії, Італії. 1631 рік. Фургон матінки Кураж стоїть у розбитому моравському селі. Священик приводить пораненого селянина, щоб перев'язати йому рани полотном з фургона. Матінка Кураж твердить, що нічого не дасть, бо має дбати тільки про себе. Катрін замахується на матір дошкою, але чує з хати дитячий голос, біжить туди і повертається з немовлям. А священик тим часом дістає сорочки з фургона і рве їх на смужки. Кураж віднімає у дочки дитину, бо вже прийшла до тями після втрати сорочок, і скаржиться, що перемога війська завдала їй лише збитків.

6

1632 року біля баварського міста Інгольштадт ховають імператорського командувача Тіллі. У маркітантському наметі матінка Кураж і Катрін переписують товари. Матінка Кураж каже, що їй шкода полководців та імператорів: "Вони, мабуть,

гадають, що роблять велике діло і що колись люди будуть їх прославляти і ставити їм пам'ятники", але все йде "нанівець через отой простолюд, що прагне лише кухля пива та веселої кумпанійки і не має ніяких високих поривань".

Кураж питає священика, чи не скінчиться зі смертю командувача війна, бо їй потрібно знати, робити чи ні запас товарів, адже зараз усе можна купити дешево. Священик запевняє її, що війна скоро не скінчиться, бо вона "задовольняє всі потреби, у тому числі й мирні, про це вже подбали..." Почувши ці слова, Катрін кидає на землю кошика з пляшками і тікає з намету, бо їй уже хочеться миру: мати пообіцяла дівчині, що коли настане мир, та знайде собі чоловіка. Матінка Кураж повертає доньку і наказує йти до міста, щоб ще прикупити товару: "Не будь дурною, хай війна трохи затягнеться, ми ще заробимо трошки грошей, і від цього мир буде ще кращий". Катрін повертається з крамом і раною під оком: їй довелося захищати крам від солдатів. Матінка Кураж жалкує, що вчила доньку захищати товар, навіть ціною власного здоров'я: "Тепер вона напівпропаща. Заміж тепер не вийде, а вона ж так любить дітей. Вона й оніміла через війну, ще малою якийсь солдат напхав їй чимось рот. Швейцеркаса я вже ніколи не побачу, а де тепер Ейліф, Бог зна. Бодай вона запалась, ця війна!"

7

Матінка Кураж на вершині своєї торгової кар'єри. Утрюх — священик, Кураж та Катрін — тягнуть шляхом новий фургон, обвішаний новим же крамом. Матінка Кураж говорить: "Не ганьте війни, я не дозволю. Кажуть, вона знищує кволих, але вони і в мирний час гинуть. Зате своїх людей вона годує краще", — і на підтвердження своєї думки співає пісню про те, що "як для війни не маєш сили, то перемоги не побачиш ти".

8

У битві під Лютценом гине шведський король Густав Адольф, і начебто війна повинна скінчитися. Матінку Кураж ця звістка застає у бівуаку, жінка схвильована: "Бракувало мені тільки, щоб вибухнув мир, коли я саме накупила нового краму".

Приходить кухар, матінка Кураж розпитує про свого старшого сина Ейліфа. Кухар відповідає, що Ейліф має незабаром прийти, а самій Кураж радить бігти на базар і швидко розпродувати накуплений крам.

З'являється Іветта. Тепер вона — полковниця Штаргемберг. Дівчина впізнає в кухареві свого колишнього коханця, Пітера-з-люлькою. Іветта стурбована такою зустріччю, вона каже матінці Кураж, що Пітер "найгірший з усіх гультаїв, які шалалися фламандським узбережжям. Скільки у нього пальців на руках, стількох жінок він зробив нещасними. ...Аж диво бере, як такий нікчема міг колись збити мене з пуття! Тільки завдяки моїй щасливій зірці я зуміла знову підвестися". Разом з Кураж вони йдуть на базар.

Озброєні солдати вводять Ейліфа, він блідий як крейда, а на руках у нього кайдани. З'ясовується, що хлопця ведуть на страту, бо він вдерся в селянську хату і замордував господиню. Священик зауважує, що "під час війни його за це звеличали, ...тоді це вважали за героїство". Ейліф хоче дочекатися матір, щоб побачитися з нею, але

солдати женуть його далі.

Вбігає задихана матінка Кураж і кричить, що мир закінчився, знову йде війна, і треба втікати. Кухар розповідає їй, що приходив Ейліф, але приховує, що його повели на страту. Матінка Кураж просить кухаря допомогти їй тягнути фургон, бо розповідь Іветти не змінила її ставлення до Пітера-з-люлькою. А ще вона мріє, що скоро їй пощастить побачити Ейліфа, "він мені найлюбший з усіх".

"Уже шістнадцять років триває велика війна за віру. Німеччина втратила більше половини жителів. У колись квітучих місцевостях лютує голод". Навесні 1634 року коло напівзруйнованої церкви кухар розповідає матінці Кураж, що одержав у спадок шинок, і пропонує їй їхати разом з ним і зробитися шинкаркою. Але кухар не хоче брати з собою Катрін, бо "хіба гостям буде приємно дивитися весь час на таку потвору".

Кухар і Кураж співають пісню про людські чесноти, мудрість, хоробрість, чесність, доброту. З пісні виходить, що ті чесноти лише заважають людині, отже, краще взагалі їх не мати.

Кураж говорить кухареві, що без Катрін нікуди не поїде. Катрін вішає на колесо фургона старі кухареві штани і материну спідницю і збирається податися геть. Матінка Кураж затримує її і каже, що відмовила кухареві не через дочку, а через свій фургон, без якого вже не уявляє свого життя. Кураж і Катрін впрягаються у фургон і везуть його геть.

10

Протягом 1635 року матінка Кураж і Катрін їздять шляхами Середньої Німеччини за обдертим військом. Проїжджаючи повз одну селянську хату, воничують пісню:

"Була троянда гарна
У нас в садку малім.
Авжеж, той квіт прекрасний
Садили ми не дарма.
Як добре мати власний,
Хоч невеликий, дім".

Матінка Кураж і Катрін, зупинившись, слухають цю пісню, а потім тягнуть свого фургона далі.

11

У січні 1636 року імператорське військо загрожує протестантському місту Галле. Обдертий фургон матінки Кураж стоїть коло селянської хати з величезною солом'яною стріхою.

З гаю до хати заходять троє солдатів та прапорщик. Їм потрібен провідник, щоб показав стежку до міста. Селяни відповідають, що не знають стежки, але солдати погрожують порубати худобу родини. Тоді молодий селянин погоджується провести ворогів до міста. А його батьки обговорюють, що станеться в місті, коли туди вдеруться солдати. З-за фургона виходить Катрін, селянка каже їй, що тепер їм лишилося тільки молитися: "Молися, бідна худобинко, молись! Ми ніяк не можемо відвернути кровопролиття. Хоч ти не можеш говорити, та можеш молитись. ...Отче наш, що еси на

небесі, почуй молитву нашу, не дай загинути місту, не губи тих, що зараз сплять і нічого не відають. Збуди їх, хай підведуться вони, хай залізуть на мури і побачать солдатів, що ото сунуть на них серед ночі з гарматами і списками... Отче наш, почуй нас, лише Ти можеш допомогти... ми безсилі. І у нас немає списів та іншої зброї, ми не можемо зважитись..."

Виявляється, що у цих селян у місті живе дочка з зятем та чотирма дітьми, і молодшому ще немає двох років. Розгублена і розчулена почутим, Катрін забирає з фургона барабан і лізе по драбині на дах хати. Там вона починає бити в барабан. Селяни жахаються і починають кричати Катрін, щоб вона припинила барабанити, бо прийдуть католики і переколють усіх списками. Але Катрін продовжує барабанити. З'являються прапорщик із солдатами і молодим селянином. Католики намагаються втихомирити Катрін то ласкою, то погрозами, а старий селянин починає рубати дрова, щоб відволікти увагу мешканців міста. Селянка пропонує троцити фургон, хлопець несильно вдаряє по фургону. Але раптом кричить: "Барабань ще. А то всі загинуть! Барабань ще... барабань ще..." Солдат б'є хлопця списом. Катрін продовжує барабанити, і врешті-решт солдати стріляють у дівчину з рушниці. Катрін робить кілька останніх ударів і падає. Але тут лунає гуркіт міських гармат. Німа Катрін домоглася свого — розбудила місто.

12

Матінка Кураж сидить біля фургона над своєю вбитою дочкою. Селянин намагається прогнати її. Кураж співає мертвій Катрін колискову пісню:

"Люлі-люлі, ти не знай Гора і наруги.

В Польщі перший син поліг, Хто зна, де мій другий?"

Селянин запитує, чи є ще в матінки Кураж рідні. Та відповідає, що є син Ейліф. Селянин радить їй розшукати сина, а Катрін вони поховують самі як слід. Матінка Кураж дає їм гроші на похорон. Селяни з поклоном тиснуть їй руку і виносять Катрін. З барабанним боєм проходить полк. Матінка Кураж впрягається у фургон і кричить солдатам, щоб вони взяли її з собою, бо їй треба торгувати далі. Лунає пісня:

"Гей, християни! Тане сніг! Мерці вкушають супокій. І кожен, хто ще не поліг, Встає, щоб вирушити в бій".